

Antwerpen, september 2001

Jan De Graeve, tekenaar

Mij is gevraagd enkele beschouwingen ten beste te geven over cartoons in het algemeen en die van Karl Meersman in het bijzonder. Ik zal daarop ingaan door eerst iets te zeggen over de vorm van cartoons, daarna iets over de inhoud, om dan af te sluiten met een paar woorden over de relevantie van cartoons. Eerst de vorm dus. De vorm wordt bepaald door lijnen. En daar loopt het bij cartoons al grondig verkeerd. Cartoonisten tekenen buiten de lijnen. Ze houden zich niet aan de juiste verhoudingen. Ze brengen geen natuurgetrouw, maar een afwijkend beeld van de werkelijkheid. Die afwijkende vormen zorgen voor een subjectief en humoristisch beeld en werken een vervreemding van de werkelijkheid in de hand. Maar aan de andere kant mag de werkelijkheid ook niet onherkenbaar worden, zodat de cartoonist een compromis moet zoeken tussen afwijkende lijnen en vormen die vervreemdend werken, en een objectieve weergave die de herkenbaarheid garandeert, of zelfs nog vergroot. Dat procédé, dat we de techniek van vervorming zouden kunnen noemen, is zeer specifiek en dient dan ook om een zeer specifieke inhoud aan de man te brengen. En daarmee zijn we bij de inhoud van de cartoon beland. Karl Meersman tekent portretten. Maar geen portretten zonder meer. Karl Meersman plaatst zijn figuren in een welbepaalde context. Hij plaatst ze in combinatie of in confrontatie met een detail. En dat detail kan een logo zijn, een voorwerp, een symbool, een vervorming of gelijkenis. Het merkwaardige bij de tekeningen van Karl Meersman is dat het juist die details zijn, of die secundaire elementen, die de toon van de tekening zetten en die er het zwaartepunt van vormen. Daardoor wordt de geportretteerde niet zozeer afgebeeld als een autonoom figuur, maar veeleer als de gevangene van een aantal omgevingsfactoren, een beetje als een speelbal in een spel dat ergens anders gespeeld wordt, of als een marionet waarvan de onzichtbare touwtjes ergens anders vastgebonden worden.

En dat gebeurt bij Karl Meersman op twee manieren. Binnen de tekening wordt de situatie waarin de geportretteerde zich bevindt, dus bepaald door een of ander symbool, logo of detail. Maar bovendien zijn de tekeningen van Karl Meersman zo opgemaakt dat het vermoeden wordt gecreëerd dat ook nog buiten de tekening krachten aan het werk zijn, zoals bijvoorbeeld de conjunctuur, de concurrentie, het ondernemingskluwen of wat dan ook, die het lot van de geportretteerde bepalen. Dit marionetten effect, dat een wezelijk bestanddeel is van de cartoons van Karl Meersman, maakt dat de figuren van Karl Meersman, niet zozeer de geschiedenis máken, dan wel ze ondergaan. En dat leidt tot een deugddoende relativering van de geportretteerde, tot een portret dat grappig, maar soms ook grimmig kan zijn, maar altijd echt. Hierbij ontkomen we niet aan de paradoxale vaststelling, dat juist een afwijkende vorm ons dichterbij de werkelijkheid brengt dan een natuurgetrouwe kopie van de werkelijkheid.

Ik moet er hier terloops op wijzen dat deze techniek van afwijkende vormen niet het resultaat is van rationele overwegingen, maar van dwangmatige

intuïtie. Cartoonisten gebruiken met andere woorden afwijkende vormen, omdat ze het niet kunnen laten, omdat ze wat ze te zeggen of te tonen hebben, op geen andere manier kunnen zeggen of tonen. Omdat het sterker is dan henzelf. De vervormingstechniek is echter zo oud als de straat. In de vroege middeleeuwen maakten men aan de lopende band houderige, bijna karikaturale heiligbeelden, terwijl de middeleeuweners toch perfect in staat waren om natuurgetrouwe beeltenissen af te leveren. Maar ze deden dit vooral omdat ze met die afwijkende beelden, vormen en verhoudingen beter hun innerlijke werkelijkheid konden weergeven dan met een natuurgetrouwe kopie van de werkelijkheid buiten hen. Tot zover enkele beschouwingen over de vorm en inhoud van cartoons. U zal ondertussen ook wel gemerkt hebben dat de vorm de inhoud bepaalt, en andersom. Ik zou nu willen besluiten met de vraag naar de relevantie, of het nut van cartoons in tijdschriften. Ik geloof niet dat Karls cartoon economisch relevant zijn. Net zo min als bijvoorbeeld mijn cartoons politiek relevant zouden zijn. Cartoons weziggen de economische of politieke loop van de geschiedenis niet. Bij mijn weten heeft nog geen enkele cartoon een revolutie ontketend. Ook geen enkel ander kunstwerk, tenzij dan de stomme van Portici. En dat was allicht beter niet gebeurd. Wel zijn de tekeningen van Karl Meersman menselijk relevant: ze plaatsen bedrijfsleiders, politici, captains of industry met al hun politieke of economische belangrijkheid in een gerelativeerde menselijke context, in een juistere context dus. Men zou dat het terugfluiteffect kunnen noemen. Dat terugfluiteffect heeft een universele relevantie en is zeker ook op zijn plaats in een tijdschrift. Het brengt ons bovendien ook een moment van onthaasting, waar we in deze opgefokte tijden blijkbaar allemaal zo aan toe zijn. En het helpt ons de economische opgefoktheid te relativeren. Het lijkt dus geen twijfel dat cartoons als die van Karl Meersman tijdschriften zoals Trends een bijzondere meerwaarde bezorgen. En het pleit voor het niveau van Trends dat daar zijn kolommen voor openstelt. Geachte toehoorders, het zal u ongetwijfeld al opgevallen zijn dat humor een ernstige zaak is. Maar gelukkig is humor nog iets meer dan alleen een ernstige zaak. Dat een mens eens op een afwijkende manier, op de manier van Karl Meersman dus, in beeld kan worden gebracht, is ook gewoon een leuke zaak tout court voor de mensen: voor de tekenaar, voor de geportretteerde en vaak nog meer voor de niet geportretteerden. Dames en heren, ik heb u tot dusver alleen over techniek, inhoud en ernst gesproken. Rest nu nog: de humor. Daarvoor moet ik u onverkort doorverwijzen naar de kartoons van Karl Meersman zelf.